Ні дороги, ні стежок. Цілина.

Густі трави, колючий осот вкрили гарячу піскувату землю.

З Азовського моря налітає вітер "гострий", і шамотить, і шепоче про щось здичавілий степ. Несподівано підійметься над ним орел, розправить могутні крила, і пропливе по землі його швидка тінь, то затріщить своїм дзьобом лелека і, витягнувши довгу шию, стежить за людиною, що порушила пташиний спокій.

Людина йде навпростець через трави, озера, в яких повиси-хала вода.

Від солом'яного бриля на обличчя і на білу сорочку падає тінь. Хромові чоботи подряпано колючками.

Втомився. Та вже, як оазис, виринає серед степу садок із хатою. Він манить до себе, обіцяючи прохолоду й відпочинок.

Дивними видалися юнакові серед цього степу жовті шапки соняшників, вишні, сливи, груші, що, наче десь на Полтавщині, розрослися перед вікнами хати. Ніхто не вийшов йому назустріч. За садком шуміли вітами білокорі тополі, молоденькі осичини. Двері в хаті були відчинені. Сидів на призьбі кіт. На подвір'ї лежала пара волів, сивих, круторогих, а на тину вітер злегка ворушив рибальські сіті.

— Є хто в хаті? — запитав юнак. Ніхто не обізвався. Заглянув у садок — і там нікого.

Сопіли, ремиґаючи, воли; мурчав ситий кіт, жмурив проти сонця зелені очі.

"Почекаю. Мусить же хтось прийти".

За невисоким горбом шуміло море. Причалив до берега рибальський баркас, виплигнув з нього рябенький собака. Молода дівчина, легко взявши на плечі коша з рибою, пішла в напрямі садиби. Вона не бачила, як стежив за нею юнак.

З диким гарчанням кинувся собака вперед, і спинилась дівчина, розглядаючи сторонню людину.

— Пальма! — почувся дзвінкий голос.— Назад!

Та де там її спинити. Наїжачена, люта, вона прибігла на подвір'я, де стояв утомлений переходом юнак.

— Ну чого ти гавкаєш? Ой, як страшно! Ой, яка злюща! — Простягнув руку, щоб погладити Пальму, та вона відскочила геть і ще з лютішим гарчанням кинулась знову на чужого.

— Перестань, Пальмо! — крикнула дівчина, поставивши біля хлівця кіш із свіжими бичками.— Ви до батька? — спитала вона, дивлячись юнакові в очі.

— Якщо ваш батько вартовий заповідника Іван Павлович Ганджа, то я до нього.

— Це мій батько і є. А ви хто такий будете?

— Я? — перепитав і чомусь зніяковів перед цією дівчиною. Тепер для нього ясно, чому Микола, шкіпер з рибальського судна, передав їй привіт.— Я орнітолог... Столяренко. Я тут пробуду два місяці.— І, помітивши, що дівчина його не зрозуміла, пояснив: — Житиму у вас, вивчатиму птахів, що населяють цен острів. Це ж ви, мабуть, будете Оксана?

— Оксана.

Дівчина здивовано метнула очима на орнітолога.

— А ви звідки знаєте моє ім'я?

— Бачите, я прибув сюди на рибальському судні "Комсомолець".

Під бронзовою шкірою Оксани так і зайнялася кров.

— Шкіпер цього судна, Микола Ремез, просив мене передати вам привіт...

Нічого не відповіла, але ще дужче почервоніла.

— Я зараз маму гукну...— і попа швидко загубилася в садку.

"Недаром її любить шкіпер",— подумав юнак. Із-за густого вишняка через хвилину з'явилася Оксана, а за нею, придивляючись до гостя, йшла молода ще па вигляд, у вишиваній сорочці та рясній спідниці, смаглява, мов циганка, мати.

— До Івана? Нема його, у степ поїхав, скоро повернеться... Ану, Оксано, злий мені на руки...

Оксана взяла мідну кварту, зроблену з гільзи снаряда, зачерпнула води з відра, щедро стала поливати, а мати, дивлячись в очі юнакові, спитала:

— А сам же ти звідкіля?

— З Полтавщини... Є таке село Хомутець...

— З моїх країв... голубчику мій... Та дай я хоч гляну на тебе...— І вона здушила його в своїх обіймах, поцілувала в щоку.— Та я вже п'ятнадцять літ не була в своєму селі... Та я кожній людині тут рада, а то ж таки земляка зустріти. З Хомутця... А я з Довгалівки. Це ж вони поруч... села наші.

— Знаю Довгалівку. Бував не раз там у колбуді...

— У колбуді?.. Не було при мені. Та яка ж це мені радість! Розкажи, голубчику, як же там мої земляки живуть.

— Хай, мамо, він помиється, відпочине з дороги,— нагадала дочка.

— Правда.— І мати метнулася до хати, витягла з скрині полтавський вишиваний рушник, подала гостеві.— Мій кіт з самого рання вмивався. Думала: "Хто б це до нас?.. Може, Ми-колай?.." А воно, бач, гість з рідного краю... Усе збираюся туди поїхати, та ніяк не виберусь... То се, то те... Там у мене сестра в колгоспі і брат. Не бачилася з ними вже п'ятнадцять літ. Виїжджала з села — хлопчиком залишила, а тепер, пишуть мені, вже він жонатий, дітей має... Бач, заговорилася. Ану, Оксано, принеси яєць та сала шматок.

Оксана побігла до хати, а Ганджиха очей не зводила з гостя.

— Ой, спасибі ж тобі, що завітав сюди та серце моє звеселив. Чи довго ж ти у нас гостюватимеш?

— Два місяці.

— Мало,— сказала Ганджиха.— Я люблю людей, але рідко вони в нас бувають. Осінь, нікого нема, степ та море. Оце ж бачиш, яку дочку маю. Видам її заміж за Миколая. Хлопець тут хороший є, шкіпером робить. Відгуляємо весілля, та й поїду подивлюся, як мої земляки живуть. Скучила я за рідним краєм...

Із-за тополь з'явився Іван Ганджа.

— Ану, швидше йди... Оце ж він і є, мій чоловік,— засміялася дружина, блиснувши рівним рядом міцних і білих зубів.— Іде, плечем веде, наче жито сіє. Гість у нас дорогий, земляк з Полтавщини... А от як звати, не знаю.

— Мартином.

Іван Ганджа мовчки простягнув гостеві руку.

— Бачив оленів. Учора трьох, а сьогодні двох, молоденьких,— значить, буде їх на острові п'ять штук.— І він сів на призьбу.— Духота. Два місяці дощів нема. Прямо горить земля.— Він не спитав, чого приїхав Столяренко і хто він такий.— Лисиця докучає, а стріляти не можна — заповідник.— І замовк.

— Зайців теж багато,— озвалася Ганджиха,— шкоду мені роблять. Найкращі кавуни пообгризали. Ти, Іване, піди вибери па баштані спіленький. Хай попробує Мартин наших кавунів.

— Вибрати можна,— і він рушив до баштана.

— Небалакучий у мене чоловік, та я вже звикла. Він або в степу, або баркас візьме та попливе в море, а ти його виглядаєш, отакого старого, та серцем вболіваєш.— І Ганджиха, хитрувато примруживши очі, витерла повні й красиві губи фартушком.

Через кілька хвилин вона поставила на стіл гарячу яєчню... Знайшлася й горілка, настояна на пахучих степових травах.

— Це Миколай приніс, та, бач, коли допивати її довелося.

— Хто б не приніс, а годі їй стояти,— сказав Ганджа, провівши рукою по густих вусах.— Ну, будьмо живі!

Розповідав Мартин про колгоспне село. Дивувалась Ганджиха, перепитувала і про се, і про те, а Ганджа сидів край столу, курив люльку, мовчки слухав розповідь. Потім, глянувши крізь шибку на сонце, що схилялось до моря, підвівся.

— Куди це ти, Іване?

— Скоро повернусь.

— Може, Мартин хоче відпочити,— нагадала дочка.

— Живуть люди... Як у сні це все...— промовила зворушена Ганджиха і вийшла до світлиці постелити гостеві ліжко. Рlакла-ла гору подушок мало не до стелі.— Іди відпочивай.

— Дякую, але зараз я спати не буду. Хочеться мені на море подивитись, коли сонце сідатиме...

— А чого ж, подивись. Море близько. Як за бугор оцей вийдеш, так і море буде.

З череп'яної миски Оксана взяла найкраще гроно винограду.

— Візьміть, Мартине.

— Не відмовляюсь. Виноград люблю,— і, взявши фіалкове гроно, переступив через хатній поріг. Уже не гавкала на нього Пальма, коли виходив він з двору.

Жодної хмаринки в небі. Палав захід. Поволі опускалося сонце.

У селі не раз бачив Мартин, як за горою сідало воно, отаке ж червоне, як і зараз, і його одсвіт відбивався в тихій Хо-рол-річці. Але вперше він спостерігав оце захід над морем. Он скільки води! А які хвилі, які гребені па них... Красиве море! Таке красиве, що не можна очей відірвати.

Сонце немовби потонуло у воді... Ставало шумливішим море, засвічувались у ньому далекі вогники рибальських суден та баркасів.

Мартин дивився в ту далечінь, а з голови чомусь не виходила Оксана.

— А що, подобається вам наше море? — почув вій несподівано її голос. Обернувся.

У відсвітах вечірнього неба Оксана була ще прекрасніша, ніж удень. Морський вітер перебирав складки ситцевого плаття, що облягало красиві форми молодого пружного тіла.

Приклавши смугляву руку до лоба, хоч сонця вже й не було, дівчина дивилась на обрій, де розсипано густі й миготливі вогники.

"Там десь плаває Миколай..."

І вона сіла поруч Мартина. — — Гарно тут, біля моря,— сказав він замріяно, і підвелися густі вії, глянули на нього темні очі.

— Мати за селом скучає, а я не знаю села... Я виросла тут. Я дуже люблю цей острів і море.

Знову подивилась туди, де майоріли вогники рибальських суден та баркасів. Злегка ворушив вітер її косами, овівав смугляве обличчя.

Поруч лежала білолоба Пальма.

— Добра собачка у вас,— зауважив Мартин.

— Я від смерті її врятувала. Ішов якийсь чоловік з Кири-лівки до моря. А в нас тут лисиці водяться. Помчала Пальма за однією, а там їх виявилось кілька штук, накинулись на неї лисиці, покусали. А я з моря саме йшла. Чую, скавучить щось жалібно в кущах. Підбігла туди, дивлюсь, дядько стоїть над собакою. "Що з нею?" — питаюся. "Лисиці,— каже,— порвали... Пропала моя Пальма. Здохне тут". Та й пішов собі, а я забрала собаку до себе, рани загоїла, і тепер Пальма — мій нерозлучний друг. Куди б я не йшла, і вона зі мною... Навіть на баркасі плаваємо вдвох.

Затихла дівчина, знову подивилась на вогні, на Мартина, посміхнулась чомусь, одвела очі.

Шуміло море. Темнішала вода. На піщаній косі, що кинджалом врізалась у море, стояв маяк. Засвітився в ньому вогонь, засвітилось над островом небо, рясно всіяне зорями.

— Окса-а-ано!—долетів аж сюди звучний і сильний голос Ганджихи.

— Мати мене кличе.

І обоє вони пішли додому, а слідом за ними бігла рябенька, білолоба Пальма, нюхала Мартинові чоботи, лащилась до нього, махаючи пухнастим хвостом.

Страшний для чайок вітер трамонтан. Другий день він дме з півночі. І зеленкувате море геть-чисто вкрилося білою піною.

Біля хати на дерев'яному столику Оксана старанно прасує білу сорочку. Батько десь у степу, мати на баштані. У хаті й на подвір'ї нікого

немає, тільки Пальма лежить у холодку і, виставивши малинового язика, важко дихає.

— Жарко?—запитує в неї Оксана.— А ти побіжи до моря, скупайся. Не хочеш сама? Ну то почекай, підемо вдвох. Ось я сорочку допрасую.

Оксана ставить утюг, бере Мартинову косоворотку, посміхається.

— Це ж його... Це ж він одягне, розумієш, Пальмо? Бережно згорнула, потім заходилась прасувати хусточки.

— І це для нього.— Дівчина озирнулась. Біля неї стояв Мартин.

— З ким це ти тут розмовляєш?

— З Пальмою.— І Оксана засміялась.— А ти звідкіля взявся, що я не чула, коли й підійшов.

— З неба впав... Це ти мені випрала сорочку? Ох ти ж, циганочко! Отак би взяв тебе й поцілував...

— Бач, чого захотів... Скажи краще, де так довго ходив? Чому вчасно не прибув обідати? — І тільки тепер помітила в ягдташі у нього чайку.— Нащо ж ти її забив?

— Треба довідатись, що ця пташина їсть, коли море вкривається піною.

— Зголоднів дуже? Признавайся.

— Дуже.

Оксана насипала йому в полив'яну миску борщу, а сама сіла проти нього.

— Сьогодні на острові я бачив червоних горобців... Є солов'ї, малинівки... рожеві шпаки...— розповідав Мартин. Потім, глянувши на Оксану, несподівано запитав: — Циганочко, а як же твої сердечні діла? Коли в гості приїде Миколай?

Метнула на нього очима, і в очах тих засвітилось невдоволення й досада.

— І приїде... Може, завтра приїде. Тобі що?

— Сердишся, циганочко, сердишся. Зачепив, значить, твоє серденько Миколай. Ну що ж, хлопець він хороший...

— Хороший...— підтвердила Оксана.

— Може, я ще й на весіллі у вас погуляю? Мати ж ладнає тебе за нього заміж.

— Не мати... Сама.— І враз похмурніло чомусь обличчя із Оксани.

— Оце так,— озвалася мати, ідучи з садка. В руках у неї виблискували два рябих кавуни.— Я на баштані собі пораюсь, а вони на обід гукнути мене полінувались. Хай він забув, але ж ти, дочко, знала, куди я пішла.

— Мамцю,— сказала винувато Оксана,— ну, як же гукати, коли він такий голодний прийшов!

— Ух і голодний! — підтвердив Мартин.— Усе сам поїм — і борщ, і кашу молочну.

— Не вгадав... Сьогодні каші не варили.

— А що ж варили?

— Вареники з сливами.

— Давайте їх сюди!

— Зараз дам.

— Оце взяли ми собі столувальника,— засміялася Ганджиха.— У збитки нас уведеш. Ану, Мартине, злий мені водички.

— Єсть!

— Буде вже, буде,— говорила вона,— всю воду з відра вихлюпаєш.

— А що, вам шкода? Сам принесу.

Пообідавши, Мартин узяв з тарілки червону, як жар, скибку.

— Ох і кавун! — говорив він, позираючи на Ганджиху.— Такі кавуни тільки у нас на Полтавщині бувають.

— Бувають!..— передражнила його Ганджиха.— Та це ж і є полтавські кавуни. Як виїжджала з дому, у торбинку насіння взяла. Полтавські, наші кавуни. Все оце тут, як удома. І садок насадили: груші, сливи, вишні. Тільки винограду в селі ми не мали, а тут уже Іван дістав... Миколая не було? — несподівано запитала вона в Оксани.— Чи не розсердився? Щось довго його нема.

Оксана нічого на це не відповіла матері.

— Ну, циганочко, а тепер давай подивимося, що снідала сьогодні чайка.

— Зажди, ось тарілки помию.

— Без тебе помию,— озвалася мати.

Мартин узяв скальпель, пінцет, і разом з Оксаною пішли під яблуню. Там він змайстрував собі столика, на якому провадив свої досліди.

— Почнемо... Тримай за крильця. Скальпелем орудував Мартин бездоганно.

— Ну, от маємо: в підручниках написано, що чайка головним чином харчується рибою і цим шкодить рибальству. Так і зазначено, що шкодить. А це ж ми знайшли ось лугового метелика, сарану, довгоносиків. Комахи є. Отже, можна зробити висновок, що чайка може бути корисною і в сільському господарстві.

— Мартине, скажи мені,— запитала Оксана,— ти маєш дівчину там, у місті?

— Аякже,— жартома відповів Мартин.— Є, звичайно, є. Така білявенька, в кучерях...

— Не жартуй. Я серйозно питаю,— сказала Оксана.

Ще не бачив її такою Мартин. Брови насупились, очі горять дивним, не баченим досі блиском. Така вона приваблива в цю хвилину} Отак узяти б її, обійняти, поцілувати в повні рожеві губи і ні слова не сказати їй. Та не сміє цього зробити Мартин, бо знає: любить вона молодого шкіпера. І йому дивним видається зараз запитання Оксани, і погляд, і оце помітне, але незрозуміле хвилювання.

— Ти любиш? — знову спитала вона, випустивши з рук своїх довгі чайчині крила.

— Аякже... люблю... Є в мене така дівчина. Очі в неї темні... вії в неї довгі, носить вона коші з рибою, плаває в морі добре... Сорочки прасує,— і, підроблюючись під Океании голос, проказав: —Це ж його... Цс ж він одягне...

Засміялась Оксана. Засміявся Мартин.

— Хочеш, я покажу тобі, циганочко, пташиний базар? Сьогодні натрапив на колонію сріблястих чайок. На невеличкому острівці знайшов до п'ятисот їхніх гнізд. Гамір там стоїть неймовірний. Хочеш, підемо туди завтра?

— Добре,— тихо промовила Оксана.— А ти нехороший... Ти смієшся з мене.— І вона побігла з садка, залишивши здивованого Мартина з скальпелем у руках.

...Завжди, коли до берега наближався Миколин баркас, назустріч йому вибігала Оксана, спинялась край бережка і, приклавши до лоба руку, гукала своїм звучним і сильним, як у матері, голосом:

— Швидше пливи-и!.. Чуєш, Миколо-о-о...

Він обертався на той голос, сильніше налягав на весла.

Хрустіли під днищем черепашки, коли баркас з усього розгону врізався в берег/

Виходив з баркаса молодий шкіпер, простягав сильні, такі ж загорілі, як у неї, руки.

— Скучала за мною?

— Скучала.

— Дуже?

— Ой, дуже...— І очі примружувала, обвивала руками його шию, цілувала в уста, обвітрені морськими трамонтанами, як чайка до води, так вона припадала до нього.— Дуже... дуже скучала за тобою.

Він брав свій кошіль, і, обнявшись, вони йшли потім до хати.

І зараз пливе його баркас. Уже до берега наближається, та не вибігає назустріч йому Оксана. Безлюдний берег.

"Не бачить... Мабуть, не жде мене сьогодні,— думає Микола Ремез.— А може, ще вийде, може, з'явиться".

Даремно стежить він очима за садибою Ганджі. Не вибігає до нього Оксана. Тривожне почуття стискає йому серце.

"Може, захворіла..."

Але одразу відкинув цю здогадку. Он скільки він уже знає її, а Оксана ніколи нічим не хворіла. Здорова дівчина.

"А може, вона з оцим Столярепком, що я привіт передавав...— майнула несподівана думка, і незнане досі почуття ревнощів ворухнулося в його душі.— Він хлопець, здається, хороший, молодий, учений..."

Микола попрямував до хати Ганджі.

Серце як навісне билося в грудях. Ще ніколи не йшов він до цієї садиби з таким хвилюванням, як зараз.

Майнула між яблунями біла хустка — аж у серці кольнуло.

— Оксано! — в ту ж хвилину між яблунями почувся голос Ганджихи. — Де ти пропадав, Миколаю? Не з'являєшся зовсім. Розсердився на нас, чи що?

— Та ні... Чого ж сердитись? Роботи багато... Бички добре ловляться... Здрастуйте,— привітався він, підходячи ближче.

— Здрастуй,— відповіла господине, помітивши одразу Ми-колин настрій.— Ти чого такий зажурений чи сердитий?

— Не знаю... Нема причин для журби,— посміхнувся, ставлячи кошіль на стіл, де нещодавно провадив свої досліди орнітолог.— Змайстрували?

— Та це ж мій земляк зробив, Мартин. І тут оце, і біля хати ще один столик. Ну добре, що прийшов. А то вже я думаю: нема тебе та й нема, а в нас уже кавуни поспіли.— І вона, придивляючись до шкіпера, запитала: —Та що це з тобою, Миколаю? Чи діла в тебе погані, чи, може, по роботі якась невдача?

— Ні, по роботі все гаразд,— не витримуючи її погляду, відповів гість.— А де ж це Оксана?

— Ось воно що.— Ганджиха витерла фартушком свої губи.— У степ пішли... на якийсь пташиний базар... Мабуть, скоро повернуться. Заходь же до хати, Миколаю! — І вона, переступивши поріг, одразу почала гримати на чоловіка: — Годі тобі, старий, вилежуватися на подушках. Гість прийшов, а ти спиш.

— Що ж мені робити... сьогодні неділя... Раз у тиждень зібрався відпочити, так і то не дає... Ну і баба ж у мене клята,— засміявся Ганджа, підводячись з ліжка, і, глянувши на юнака, сказав: — Давно ти в нас був, Миколаю.

Микола вийняв з кошеля свіжі газети, поклав на етажерку з книжками, потім дістав дві коробки консервів, пляшку вина і пляшку горілки.

— Недарма зранку в мене долоня свербіла, а воно таки доведеться чарку горілки випити. І поганюча ж вона, і гірка, а от люблю її.

Принесла Ганджиха з льоху квашених помідорів, нарізала сала, поставила гарячу яєчню, посідали за стіл.

— Ну, а цей же, Мартин, чи як його... може, почекаємо його та разом і вип'ємо?

— Нічого. Ми для них залишимо.— І Ганджиха піднесла першу чарку Миколі. Та він одставив її, а натомість узяв склянку, сам налив у неї горілки і, ні з ким не цокаючись, одним махом випив до дна.

— Що це ти, Миколаю? Так ти ніколи не пив,— зауважила Ганджиха, підсовуючи до нього закуску.— Сала бери, яєчні.

Іван Ганджа спорожнив свою чарку, крякнув, витер вуса, взяв помідор.

Микола швидко сп'янів.

Завжди веселий, жартівливий, зараз він сидів, мов хмара.

— Бачу я, Миколаю, кипить твоє серце. А чого?

Микола одвернувся до вікна, п'яними очима дивився у степ.

— Цей хлопець не шелихвіст якийсь... Мій земляк... Батьки його в колгоспі роблять, а він у науку пішов. Учений чоловік.

— Нащо ви мені... ну, нащо це говорите? — спитав роздратовано Микола й метнув на Ганджиху очима, сповненими злості.— Хороший та учений... Сам знаю.— І він одвернувся знову до вікна.

— Ти, стара, помовч,— озвався вже Ганджа.— Я догадуюсь, Миколаю, що в тебе на душі. Тільки дарма то все. Знаю я свою дочку... Так що ти не сумнівайся, і давай ще вип'ємо.

— Досить! Пити не хочу... і ждати її більше не хочу. Піду...

Встав, хитнувся на ногах, оглянув світлицю, наче прощався з нею навіки.

— Тяжко мені,— промовив він. І Ганджиха в його очах помітила сльози.— От тяжко, і все... Я не ображаюсь ні на кого... Вольному воля... Хіба я маленький, не розумію?.. Все я розумію... Земляк...

— Ось і вони,— сказала Ганджиха, розчинивши двері. Першою до хати ввійшла Оксана і чомусь зніяковіла, побачивши за столом Миколу.

Слідом за нею переступив поріг Мартин. Він не сподівався зустріти в хаті шкіпера і тому зніяковів теж, але першим підійшов до гостя привітатись. Глянули один одному в очі.

Мить одна, але відчув Мартин у п'яних очах шкіпера люту зненависть до себе.

— З якого часу на острові завелися пташині базари?..— запитав той глузливо. І нічого на це не відповів йому Мартин. Тільки помітив, як спалахнули образою очі в Оксани.

. Стрималась. Нічого не промовила. Та шкіпер хоч і п'яний був, а зрозумів її сповнений докору погляд.

— Пора мені. Уже, мабуть, навантажили судно.— Надів кашкет козирком набік. Завжди жартівлива й винахідлива, Ганджиха тепер розгубилася і намагалася посадити шкіпера знову за стіл:

— Та закуси добре... Візьми сала, візьми помідор солоний або кавуна попробуй.

— Нічого вже не хочу. І кавуна не хочу.— Глянув на Оксану, спитав: — Проведеш мене до моря?

Оксана мовчки вийшла за двері, а слідом за нею, не прощаючись ні з ким, залишив хату сп'янілий шкіпер.

— Такий парубок тихий та смирний... І чого б це він?..

— Перегорить... Цс буває... Це він до тебе, Мартине, приревнував...

І замовк Гаиджа, узяв пляшку, хотів налити собі ще чарку горілки, та дружина не дала:

— Що ти... жлуктиш її, як воду?.. Хай на колись буде. Ганджа підвівся, глянув на Мартина, хотів щось йому сказати, та тільки рукою махнув і почовгав у світлицю.

— Спати? Знову спати? — скрикнула Ганджиха.

— Ну баба! Ну й клята ж баба...,. Дай хоч трошки мені відпочити.— І він, скинувши чоботи, ліг на м'які подушки.

Лаяла його Ганджиха, наче у всьому, що сталося сьогодні з Миколаєм, був винен тільки він, Ганджа. На ньому зганяла вона свою злість.

— Заснув... Авжеж, заснув...— і дружина тихенько вийшла з кімнати.

— А ти чого стоїш? — напалася вже й на Мартина.— Піди глянь... П'яний Миколай... Щоб не зобидив Оксану.

Мартин вийшов з хати, а Ганджиха налила собі чарку горілки, випила, закусила квашеним баклажаном.

— Та й поганюча ж...— і налила ще півчарочки. Потім уже глянула через вікно. За горбом поволі зникали Оксана з Миколаєм. Та не йшли вони, як то бувало завжди, обнявши за плечі одне одного. А зараз попереду Оксана, а за нею, хитаючись, простує Микола. Розум його затуманюють у ці хвилини ревнощі.

— Я знаю. Я не маленький... Ходиш із ним у степ на пташині базари... Ну скажи мені, скажи правду... Ти полюбила його? — взяв Оксану за руку.

Сміливо глянула йому в очі, але нічого не відповіла. А він, хмільний, не розгадав того погляду, не відчув, що цими словами незаслужено й боляче образив її.

— Я бачу,— кричав Микола,— по очах бачу... любиш... Ну і хай... Мені що?.. Силувати не буду...— і швидко пішов до баркаса.

Не спинила. Не заспокоїла.

— Значить, правда... Любиш?..— спитав він іще раз, нестямно блиснувши очима.

— Нащо це ти говориш мені, Миколаю? — почув її докірливий, але спокійний голос.— Хіба я не вільна робити те, що мені хочеться?

— Ах так. Ну що ж, я тепер знатиму...

— Миколо, заспокойся... Невже ти міг подумати, що я...

— До .чорта! Не хочу я ділити ні з ким свого кохання. Зрозуміла? Прощай!

Не обійняла його Оксана, як то бувало завжди в час зустрічі чи прощання, не промовила ласкавого слова, не спитала, зазираючи йому в очі: "А коли ж ти знову будеш у мене?" І він усміхнеться тоді, поцілує її в губи, жартівливо промовить:

— Не скажу! Виглядай.— І вже он куди відпливе, а на березі все ще стоїть босонога Оксана, махає у повітрі білою косинкою, кричить до нього звучним голосом:

— Микола-а-аю! Чуєш мене?

— Чую,— озветься він з моря.

— Жда-а-атиму тебе в иеді-і-ілю!..

— До-о-обре!..

І засміється Микола, очей не зводячи з неї. І приємно йому, що він уже он куди відплив, а вона все ще стоїть, така мила, дорога, кохана...

, — Сонечко ти моє... Радість моя,— говорить він уголос. Ніхто не чує Миколиних слів, хіба що хвилі морські. Та чи вони ж скажуть комусь? — Люблю тебе,— вимовляє він ніжно,— дуже, дуже люблю...

Так було щоразу, коли він відчалював з острова. І все це пригадалося зараз. Кров закипала в серці. От підійшла б вона до нього, обійняла, в очі глянувши, спитала: "Коли ж тебе ждати?" І він одразу б про все забув, все простив...

Та не підходить Оксана. Стоїть, як чужа. І від того більшою стає злість на неї.

— Знав би... що таке станеться, в морі б його втопив,— говорить він, засліплений гнівом і ревнощами.

Вирвав з піску невеличкий якір, кинув у баркас і, не прощаючись, відштовхнувся від берега. Одразу підхопило і загойдало його море на зеленкуватих хвилях. Не майнула в повітрі знайома косинка. Мовчазна стояла на березі Оксана, дивилась, як усе далі й далі відпливав баркас. І коли зник уже Микола на обрії, зажурена дівчина повернулася до хати.

— А де ж Мартин? — спитала мати, помітивши, що дочка засмучена. — Миколай тебе не побив?

— Мене? — перепитала, не розуміючи, донька.

— У нас у селі були такі хлопці. Оце і гуляє з тобою, і цілує, а гляди, хто глянув на тебе чи посміхнулася до якогось парубка, то, бувало, милий і за коси потягає. Твій батько разів зо два мене бив... Іще тоді я дівкою була... А Миколай дуже розсердився?

— Розсердився.— Оксана вийшла з хати. Хотілося розшукати Мартина. На подвір'ї його не було. Не було і в садку. Під молодою

тополею лежав він горілиць, дивився в небо високе, що в ньому де-не-де, як вітрила рибальських баркасів, пропливали хмарини.

"Ну, молодий науковець, що ж воно буде далі?" — запитував сам себе Мартин. І, як жива, поставала перед ним смаглява Оксана. В поводженні з нею він був веселим, жартівливим товаришем, і тільки, але коли залишався па самоті, коли бродив удень по степу, спостерігаючи пташиний світ, не раз вимовляв уголос її ім'я.

— А що, Мартине, думаєш про неї, думаєш...

І він, як хлопчисько серед німого степу, певний того, що ніхто його, крім птахів, не почує, ніжно вимовляв:

— Оксано... циганочко моя... Та коли б ти знала, як я люблю тебе... Люблю...

Поставала перед очима Ганджиха, немовби затуляла свою дочку, нахваляючись: "Віддам її заміж за Миколая".

І ось сьогодні несподівано зустрів шкіпера, який, напевне, скоро таки одружиться з Оксаною, можливо, візьме її з собою. Залишаться тоді на острові тільки Ганджа з Ганджихою. І ніхто не знатиме, навіть Оксана, про те, як він, Мартин, любив її, але ні єдиним словом не обмовився про свої почуття.

"Та й нащо говорити їй?" Він ось іще поживе тут з місяць, і хто знає, чи доведеться коли-небудь знову побувати на цьому острові? Може, й ніколи більше не зустрінуться вони з Оксаною?

Вечоріло. На призьбі сиділа Ганджиха, співаючи свою улюблену пісню:

Ой сама я, самісінька, Як билинонька в полі, Не дав мені господь щастя Ні доброї долі.

Приємний голос плив у тихому надвечір'ї. Заспокоювались віти тополь, затихала молода осичина. Спадали над островом сутінки...

Ой візьму я відеречко Та піду по воду,— Ой там хлопці-риболовці, Всі хороші на вроду. Ой ви, хлопці-риболовці, Ви хороші на вроду, Візьміть мене на човничок, Перевезіть до роду.

Здавалось, свою душу вкладала Ганджиха в цю пісню. Туга її ставала особливо виразною, коли доводилось випивати чарку горілки. Тоді вона годинами ладна була говорити з чоловіком про рідне село на Полтавщині, про людей, за якими дуже скучила. І запевняла Ганджиха, що вже цієї осені обов'язково побачиться з рідними. Упорає город і поїде.

Та надходила осінь, починалися дощі. Холодний північно-західний вітер грего дув день у день, і тоді бурхливим ставало море, наступало на острів, заливаючи в ньому всі низини.

І чекала Ганджиха наступного року, чекала вже отак п'ят* надцять літ, та все не могла вибратися з острова, щоб побувати на Полтавщині.

А літа минають... Новим життям люди живуть у Довгалівці.

Здається, в рідний край летять ранньою весною журавлі... Летять і звідти вони восени, часом сідають на острові, щоб, перепочивши ніч, знятися знову в небо цілою зграєю, продовжуючи свій довгий шлях за сині моря та океани.

Може, відчула Ганджиха, що й цієї осені не доведеться їй побачити рідних, бо особливо сумно звучить її пісня на тихому подвір'ї.

Не чув Мартин, коли підійшла до тополі Оксана.

— А-а, циганочка,— сказав він жартівливо, як і завжди.— Ну, сідай, розкажи мені, як проводжала Миколая. Хоч поцілувалися з инм? Признавайся!..

— Не треба... не говори мені про нього.— І вперше помітив Мартин в її очах сльози.

— Ти плачеш? Оксано!..— схопився на ноги, вражений. Щось дивне сталося з нею. Вона довірливо впала обличчям

йому на груди, несподівано заридала... Мартин розгубився.

— Він образив тебе... Щось негарне сказав?.. Я знаю... він ревнує...

— Як міг... пе вірити... Адже знає, що я люблю... люблю його...— вимовила вона слова, що вирвались самі собою з душі, сповненої гіркої образи та болю.

Мартин гладив її пахуче волосся, відчував на своїх грудях тепло її дихання, вологу сліз, що змочували йому сорочку... Мовчав... Та і які слова він міг знайти в цю тяжку для нього хвилину, коли його власне серце, здавалося, краялось на частки, а він не мав права сказати їй про свої почуття і свою любов.

Отак би взяти в гарячі долоні її заплакане обличчя, впитися губами в її повні й червоні, мов достигаюча вишня, губи, розказати з такою ж одвертістю їй про те, як блукає він у степу, як вимовляє її ім'я і голос його чують тільки пташки та вітри крилаті...

Але він не сміє про це сказати їй. Навіщо? Адже любить вона іншого... Хай не знає, нічого не відає про його любов, що народилася

тут, на острові Бірючому, і засяяла в юнацькій душі, як сяє в небі зірка вечорова.

— Ти не плач,— втішав він її, мов старший брат.— Я скоро виїду звідси, і знову все буде так, як було досі... Я знаю... Ти заспокойся...

Чи в словах його, чи в інтонації голосу відчула вона раптом незвичайне хвилювання, і це примусило Оксану одірватися від нього. Заплаканими очима глянула в його очі і, ні слова не промовивши, побігла геть. Тільки майнуло поміж зеленню віт її плаття та зашуміло листя на виноградних кущах.

— Оксано!.. Куди ж ти втікаєш? Зажди!..

Не повернулась. Стиха шелестіла над ним тополя, а від хати линула журлива пісня Ганджихи, і долітав з-за пагорба, не стихаючи навіть вночі, шум Азовського моря, що теплими хвилями плескалось у сонний берег.

На обрії з'являється біла як сніг хмарина. Вона швидко росте, захоплюючи собою виднокруг. Стає сизою. З півночі дме могутній трамоитаи. Досі спокійне, морс починає вкриватися піною. Літають над берегом чайки, припадають до води, і їх жалібне квиління губиться у плескоті хвиль.

На березі стоїть Оксана з Пальмою. В очах Оксани тривога і страх... Гляне-погляне на хмарину, а вона росте, насувається, все густішає. Помітно чорніє під нею вода, вкриваючись білими гребенями. Оксана вдивляється в далечінь, але не помічає там знайомого баркаса.

— Буря починається, справжня буря.

Поплив Мартин з самого ранку в море і досі не повернувся.

— Що ж робити?.. Нема... Нема його.

А вода стає все чорнішою. А хмара вже зайняла собою півнеба. І суне, грізна і невблаганна, над морем, розбурхуючи його глибини.

— Загине... Ой загине ж Мартин.

Та раптом серед високих хвиль з'являється баркас. Він то виринає на поверхню, то потопає у воді.

— Бачиш, Пальмо, бачиш? Онде він! — радо скрикує Оксана, але радість її недовга. У баркасі видно вже людину в синій сорочці, а Мартин же у білій поплив з дому. Тривога стає більшою. Придивляється до тієї людини Оксана: "Хто ж це, хто пливе до острова в таку негоду?"

Все ближче баркас... Метнувшись до води, гавкає Пальма. Сумніву більше немає: до острова наближається Микола.

Оксана здіймає косинку, махає нею в повітрі, щось кричить, а що саме — не добрати. Микола Ремез налягає на весла. Він не забув, як останнього разу проводжала кохана його. Краще не згадувати! Востаннє поговорить з нею, спитає: або він, або той... земляк полтавський.

І ось вона, як і завжди, чекає на нього. Хвилюючим теплом сповнюються груди. Ладен він уже не згадувати більше минулої зустрічі. Даремно пив тоді горілку і, здається, образив орнітолога... пташиним базаром...

— Миколо-о-о!.. Швидше давай до берега-а-а!..

Шкіпер обертається. Уже помітно її обличчя. "Чим вона стривожена так? Що сталось?" Водяні гребені б'ють у борт, обдаючи одежу солоними бризками. Недалеко вже берег. Весело мотає пухнастим хвостом

Пальма, гавкає. То підбіжить до води, то відбіжить назад, коли накочується запінена хвиля. Причалює до берега змокрілий від бризок Микола.

— Що сталося?

— Поплив на баркасі... У морі... один...

— Батько?

— Ні... Мартин. Ще зранку... І досі нема. Він же моря не знає... Може загинути...

Шкіпер мовчки дивиться в морську далечінь.

— Миколаю,— схоплює його за плечі, в очі дивиться. В очах тих і страх, і благання.— Врятувати його треба, чуєш? Попливемо удвох... Загине він... прошу тебе...— Вона йде до баркаса. На босі ноги їй набігає тепла хвиля.

— Не пущу! — говорить, нахмурившись, Микола.— Бачиш: буря надходить.— І, ні слова більше не промовивши, він одча-лює від берега.

— Загине... загине Мартин...

Неначе серце вирвали в Оксани. Зів'яла одразу.

— Не схотів. Та я ж до нього ставлюсь як до друга... Не чула вже, коли підійшла до неї мати.

— Хто поплив? — запитала вона, придивляючись.— Миколай?.. Він і є. Та нащо ж ти його відпустила? От лихо! У таку бурю на баркасі... Мико-ла-ай! — закричала Ганджиха своїм сильним голосом.— Завертай

назад! Заверта-а-а... Горенько ж ти моє!.. Один поплив, та й нема... А другий теж на вірну смерть...— І знову гукала його. Та Миколай відпливав все далі й далі. То потопав його баркас, то виринав на високому гребені хвилі, щоб знову провалитися потім у водяну пучину.

— Що ж його робити? — промовила вкрай розгублена Оксана.— Не схотів... Поплив до свого судна... відмовився...— Дівчина дивилася в море, бурхливе, грізне в своїй стихійній величі.

— Треба, щоб наш батько метнувся на коні в якесь село та підійняв людей або подзвонив до Генічеська: хай вишлють рятувальний катер.— І Ганджиха помчала до двору, гукаючи ще здаля чоловіка:

— Іване, запрягай коня та змотайся до Степок або Кирилів-ки. Чуєш, Іване? Мерщій! Хлопців рятувати треба.

Але з подвір'я ніхто не обізвався. Поки вона ото до моря сходила, чоловік у своїх справах виїхав з двору і був уже далеко в степу.

— А, матінко ж моя... Та що ж його робити? — Ганджиха злякано позирала в небо, де напливали сизі армади хмар. Здавалося, їм не було кінця-краю. І тоді жінка, схопивши з стіни рушницю, вийшла з хати: вистрілила в повітря, надіючись, що чоловік, зачувши постріл, повернеться.

І справді, спинився у степу Ганджа, почувши постріл.

"Що б це значило? — подумав він.— На моєму подвір'ї стріляють..." Одразу ж завернув коня.

А на березі моря стояла зблідла Оксана. Не вперше вона бачить бурю та шторми. Два рази й сама потрапляла на баркасі у таку негоду, але вона знає, що не до берега, а далі в море потрібно втікати, бо там не така часта й не така бурхлива хвиля. Та цього не знає Мартин. Не зуміє

вій добре правити баркасом. "А може, його вже нема? — виникає тривожна думка.— Може, хвилі перекинули баркас? І ніхто йому не допоможе. Поки змотається батько в село, подзвонить до Геніческа — буде вже пізно".

Оксана очей не зводить з Мпколая. Уже він напнув вітрило, і попутний вітер швидко жене його баркас далі й далі від берега.

Каменем тяжким лягає на душу чорна думка. "Відмовився допомогти... І мені не дозволив... не пустив... Щоб не було в нього суперника... Він хоче його смерті..."

Холодом огортається Оксанине серце. Та не знає &й не відає вона, як у цю хвилину Микола бере з днища вірьовку, один кінець її закріплює на баркасі, а другим обв'язує себе. Значить, на морі справжня буря... Значить, думає він, коли потопати доведеться, недовго його шукатимуть. Знайдуть баркас, знайдуть і тіло, поховають як годиться. Пильно вдивляється Микола в море. Праворуч, далеко від нього, залишилось судно "Комсомолець". Та не підвертає він туди свого баркаса, не стежить уже й за берегом, де ледве маячить Оксана, пов'язана білою косинкою.

Дужий вітер лопотить вітрилом. Накочуються гребені, їх розсікає баркас, і летять через борт теплі бризки. Уже одежа на Миколі мокра, вже на днищі хлюпає вода.

"Де ж він? Де його баркас?"

У ці хвилини забув про ревнощі. Єдине бажання оволоділо ним — розшукати і за всяку ціну врятувати орнітолога. "Він моря не знає",— пригадалися Оксанині слова. Навколо була тільки вода, вкрита білою піною.

— Нема... Не видно...

Микола змінив курс, повернувши трохи вліво. І яка ж то була радість, коли вдалині побачив те, що шукав.

— Єсть! — радо вигукнув шкіпер.— Знайшов...

Хотілося, щоб сильніше дув трамонтан, напинаючи вітрило, щоб швидше мчав баркас, переборюючи оцю шалену навалу хвиль.

Та радість його швидко згасає. На воді гойдається перекинутий баркас. Стає одразу душно. "Значить, потонув у морі... загинув..."

І перша думка, яка з'являється в цю хвилину, це думка про Оксану: "Що ж я їй скажу, коли спитає вона про Мартина?"

Чомусь саме зараз пригадалася остання зустріч з ним у Ганджиній хаті. "Недобре я повівся тоді з ним, навіть образив... Що ж робити? Де шукать? Невже чорну звістку привезу я з моря Оксані?"

Про себе в цю хвилину не думав, не думав про небезпеку, яка загрожувала йому самому в таку бурю.

Недалеко від баркаса помітив Микола солом'яний бриль. Мартинів бриль.

— Втопився...— промовив глухим голосом шкіпер, виймаючи з води знахідку. Вдарила у борт висока хвиля, розсипавши свій гребінь на бризки. І чи вчулося Миколі, чи таки справді долетів до нього слабий крик.

— Що це? — здивувався він, оглядаючи навколо себе воду.

Ніде нікого. На обрії маячить чорна смужка острова. Мабуть, жде там і досі його Оксана. Невеселу звістку привезе він їй з моря.

— Потопа... а... а... а...— долетіло збоку. І раптом на високій хвилі виринув Мартин і наче впав у провалля.

Та чи можна ж передати Миколину радість? Він круто повернув баркас, так круто, що мало не перекинула його потужна хвиля.

— Мартине! — закричав, не пам'ятаючи себе.— Мартине-е-е! Не озвався. Ще раз піднесла його на гребінь хвиля, але майнула тільки ослабіла рука над водою і зникла.

Не вагався більше шкіпер. Не скинув навіть з себе сорочки. Тримаючи в руках кінець вірьовки, так і кинувся з баркаса в .бурхливе море, впіймав майже непритомного Мартина під водою...

Лівою рукою тримав його, а правою загортав воду, підпливаючи до баркаса.

— Мартине, хватайтесь за вірьовку! Чуєте? Тримайтесь, поки я вилізу в баркас.

Той затуманеними очима глянув на свого рятівника.

— Сил нема...

Тоді Микола обв'язав у воді його вірьовкою. Попробував був і Мартин вхопитися руками за борт, але ослаблі руки його одразу ж обірвалися.

— Потопатиму... не жить мені...— промовив він тихо.— Оксані скажеш...

В обличчя йому вдарила хвиля.

— За вірьовку... За вірьовку тримайтесь!

Та не чув уже він нічого. Безпам'ятного втягнув його до свого баркаса Микола. Розплющив очі Мартин, подивився на шкіпера, хотів було щось сказати чи спитати, але заплющив їх знову. Не бачив уже навколо себе ні високих хвиль, що гойдали на своїх пінявих гребенях баркас, ні сизих хмар, що їх швидко гнав у височині буряний вітер.

З закритими очима, блідий, безпам'ятний, лежав він у баркасі, мов мрець. Шкіперу здалося, що орнітолог помирає.

— Мартине! — закричав він тривожно.— Це ж я біля вас, я, Ремез. Ну? — тряс його за плечі.

Чи від цього крику, чи від холодних бризок, що рясно падали на обличчя з могутніх хвиль, тільки прийшов до пам'яті Мартин, розплющив очі, пильно глянув Миколі в обличчя і, нічого не спитавши, знову знепритомнів.

Розсікаючи хвилі, до баркаса швидко мчав рятівний катер.

Наче сина рідного, виряджала Ганджиха свого земляка. І коржиків напекла йому добрих, і пирогів з яблуками, і білих паляниць.

А Ганджа змайстрував з дикту ящичок, дав Оксані.

— Ану, вибери винограду хорошого.

Оксана пішла в сад, зривала найкращі грона, дбайливо вкладала їх у ящик. Наче сон, промайнули два місяці. І вже ось він виїздить від них, і хто знає, чи коли-небудь приїде сюди знову.

— Не буде... Сьогодні вже його не буде...

Щось давить дівочі груди. Така глибока й виразна журба світиться в очах Оксани! І чомусь особливо пам'ятною лишається ніч, проведена біля Мартина, коли його, блідого як смерть і знесиленого, доставили на острів.

— Ти його врятував? — спитала вона, дивлячись в обличчя Миколі.

І він, одвівши очі, пояснив:

— Я тільки розшукав, а підібрав нас обох рятівний катер.

— Спасибі тобі, Миколаю! — Оксана при батьках обняла й поцілувала його.

Потім Микола пішов. У Мартина надвечір підвищилась температура. І вже нікуди від нього не відходила дівчина. Він марив. Вимовляючи її ім'я, говорив про своє кохання, а вона дивилася темними як ніч очима, припадала до нього ніжно, наче тяжко хворого брата, цілувала його, зрошуючи гаряче обличчя сльозами.

Не бачили цього батьки, бо вони були у хатині, а Мартин лежав у світлиці. Цілу ніч не спала.

А перед світанком проясніла в нього голова, і він здивувався, побачивши себе в ліжку.

— Тобі вже краще? — спитала в нього Оксана. Мартин незрозуміло глянув їй в очі, обдивився хату, наче хотів пересвідчитись, чи все це не сон.

— Хто мене врятував?

— Миколай...

І все це пригадується зараз Оксані, коли вона зриває грона фіалкового винограду.

"Не буде... не побачу... може, і не зустрінусь більше..." Тяжко стає в неї на серці.

— Оксано!—почула вона поруч себе голос. Сумний та зажурений спинився біля неї Мартин.

Затремтіли довгі вії. Руки обвили його за шию, іскристі й добрі очі, здавалось, зазирали в саму душу, щоб назавжди запам'ятати.

— Прощай! — сказала вона і лридзда гзрячдм поцілунком до його губ.

— Оксано... скажи... Ти дуже любиш його?

— Люблю,— відповіла вона тихо.— Люблю Миколая... І море це... і острів... Все тут рідне мені...— глянулд в засмучені очі Мартина, відчула, що назавжди, навіки, мабуть, з ним розлучається.

— Окса-а-ано! — почувся материн голос.— Де ти там? Неси вже виноград.

Причалив до берега баркас, а недалеко від острова на якорі стояло рибальське судію "Комсомолець".

— Можна вирушати,— сказав Микола замість привітання. Він одразу помітив заплакані очі в Оксани. Зажуреним був і Мартин.

Все упаковано. І Гацджиха підійшла до земдяка.

— Ну, сину,— назвала вперше вона його тш — коли про Ган-джиху не забудеш, приїжджай до нас іще на практику.— І вона поцілувала його в одну і в другу щоку.— Щасливої тобі дороги і побажаю успіхів у науках. Тепер новий час настав, таких учених зроду-віку не було, як зараз, з нашого народу.

Потім попрощався Мартин з Гапджею. І той, дотиснувши руку, глухо сказав:

— Приїжджай. Зустрічати тебе будемо, як сина.

— Спасибі... Спасибі вам,— промовив зворушений Мартин. Узяв чемодан. Деякі речі взяв Микола.

Вийшли з хати. Так двері й залишилися відчиненими. Уже в дворі ще раз Ганджиха обійняла Мартина, і в очах її виступили сльози,

— Може, доведеться тобі добувати в нашому селі, перекажи моїм сестрам, перекажи братові, що я цієї осені, мабуть, не зможу... Треба город поратц. А вже на той рік,— тдк їм і передай,— обов'язково приїду. Та ще розкажи, що живу я добре. Ні в чому не нуждаюсь, тільки сумую дуже з,а ними.

І Ганджиха, стоячи біля двору, витирала фартушком свої

очі.

— Хороший хлопець,— сказав Ганджа.

— А Миколай чим плохий?

— Ніхто Миколая не гудить. Обидва хлопці мов орли. Не бачила Ганджиха, як на березі спинилися всі троє.

— Ну, Оксано, прощай,-сказав Мартин, простягнувши їй Руку.

Смутні, зажурені очі підвела на нього.

— Прощай, Мартине! — І кріпко поцілувала його.— Пиши. Відчалив баркас. На березі залишилась Оксана з Пальмою.

Зняла з голови косинку, майнула нею в повітрі раз і вдруге, потім безвольно опустилась її рука.

— Я знаю, Мартине,— озвався Микола,— вона вас полюбила. ..

Мартин глянув Миколі в очі, болісно всміхнувся і нічого не відповів.

Уже пересіли вони на рибальське судно "Комсомолець". Уже запрацював мотор. Взято курс па Гопічсськ.

На кормі судна стоїть зажурений Мартин, не відриваючи очей від берега, де залишилась Оксана з Пальмою. Оксана, прощаючись, махає знайомою косинкою, а в Мартина гострим болем стискається серце. Все далі відпливає судно. Уже білолоба Пальма зливається з черепашками. Все меншою й Меншою стає постать Оксайй1.

З густої трави здіймається степовий орел і летить у небо.

— Прощай... Прощай, Оксано...— вимовляє тихо Мартин, дивлячись на острів.

— На повний хід!' — лунає команда шкіпера.

І рибальське судно "Комсомолець", злегка погойдуючись, бистріше пливе по взятому курсу.

Де-не-де на воді здіймаються піняві гребені, літають над морем сріблясті чайки і кигичуть, кигичуть, жадібно припадаючи до зеленої води.

1938